

INFERENSI SAJRONE TINDAK TUTUR PERLOKUSI NGARIH-ARIH ING DESA PETIKEN, KECAMATAN DRIYOREJO, KABUPATEN GRESIK

Wahyu Prihantini

Pembimbing: Drs. Sugeng Adipitoyo, M. Si.

S-1 Basa lan Sastra Dhaerah

Fakultas Basa lan Seni

Universitas Negeri Surabaya

wahyuprihantini@mhs.unesa.ac.id

ABSTRAK

Inferensi minangka salah siji topik semantik pragmatis sajrone tindak tutur. Saben tindak tutur mesthi ana inferensine nanging ora disadari dening mitratatur, kayata sajrone tindak tutur ngarih-arih. Masyarakat asring nggunakake tindak tutur ngarih-arih kanggo mangaribawani mitratatur saengga nindakake apa kang dikarepake panutur. Inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih dianalisis kanggo mbuktekake yen ana sesambungan antarane semantik lan pragmatik. Undere panliten iki, yaiku urutan proses inferensi lan asile inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Tujuwan utama sajrone panliten iki yaiku kanggo ngandharake lan njlentrehake inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Dene tujuwan mligine yaiku kanggo ngandharake lan njlentrehake urutan proses lan asile inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Paedahe panliten iki yaiku diajab bisa ngrembakakake ilmu basa Jawa lan bisa kanggo bahan referensi ing pasinaon.

Panliten iki nggunakake teori semantik pragmatis kang digathukake karo teorine Solso (2008) ngenani urutan proses inferensi. Panliten iki kalebu jinis etnografi. Dhata ing panliten iki yaiku inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih. Sumber dhata panliten iki yaiku tindak tutur perlokusi ngarih-arih. Dhata sajrone panliten iki diklumpukake kanthi metodhe semak, guneman, lan wawancara. Dhata diandharake nggunakake metodhe deskriptif kanthi landhesan konteks lan aspek sosial. Banjur disuguhake kanthi nggunakake metodhe informal. Asil saka panliten iki nemokake 6 jinis urutan proses inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih yaiku, (1) ngolah inferensi kanthi topikal, (2) ngolah inferensi kanthi tematis, (3) menebake inferensi kanthi spesial, (4) menebake inferensi kanthi general, (5) mantepake inferensi kanthi komparitas, lan (6) mantepake inferensi kanthi similaritas. Dene asile inferensi ditemokake ana loro yaiku, (1) dedhuktif lan (2) indhuktif. Jinise inferensi kang ditemokake ana 5 yaiku, (1) silogisme kategoris, (2) silogisme hipotesis, (3) entimem, (4) generalisasi, lan (5) analogi indhuktif. Strategi ngarih-arih sing digunakake ana 5, yaiku (1) agregatif, (2) insentif, (3) emosional, (4) motivatif, lan (5) humoristis.

Tembung wigati: Inferensi, tindak tutur perlokusi ngarih-arih

PURWAKA

Bab purwaka iki diperang dadi limang subbab, yaiku (1) landhesane panliten, (2) punjer lan underane panliten, (3) tujuwane panliten, (4) paedahe panliten, (5) watesane panliten, lan (6) panjlentrehane tetembungan. Andharan luwih rincine ing ngisor iki.

1.1 Landhesane Panliten

Tindak tutur perlokusi ngarih-arih ana ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Tindak tutur perlokusi ngarih-arih asring ditindakake dening warga Desa Petiken. Tindak tutur perlokusi ngarih-arih iki ana nalika panutur nduweni tujuwan kanggo ngarih-arih utawa ngrayu mitratatur supaya nindakake apa kang dikarepake panutur. Ngarih-arih pawongan kuwi ora gampang. Panutur kudu bisa ngeyakinake kanthi tetembungan kang bisa narik

kawigatene mitratatur. Lumrahe mitratatur luwih katarik marang rayuan utawa ngarih-arihe panutur kang ngemu opah, imbalan, utawa hadhiyah. Tuladhane tindak tutur perlokusi ngarih-arih kang kerep ditemoni ing Desa Petiken yaiku wong tuwa ngarih-arih bocah supaya gelem mangan, wong enom ngerayu wong tuwa supaya nukokake HP, bocah ngerayu kancane supaya gelem ngancani dolan, lan sapanunggalé.

Desa Petiken dipilih minangka panggon paneliten amarga warga ing Desa kasebut nduweni stuktur sosial ekonomi kang jangkep wiwit golongan wong sugih nganti wong mlarat, bocah nganti wong tuwa, lan wong sing nduwe sesambungan paseduluran, kekancan, nganti tetanggan sing raket nganti ora raket. Mula, anane tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken mung winates ing ranah kulawarga, kekancan, lan tetanggan.

Tindak tutur ngarih-arih iki kalebu tindak tutur perlokusi kang mbutuhake wangsulane sarta tumindak

saka mitratatur. Wangsulane kasebut minangka asil kaputusan utawa inferensi kang wis dipikirake dening mitratatur saka proses pangumpulan inferensi nganti mantebake kaputusan. Mitratatur ngolah inferensi saka pirang-pirang tuturane panutur kang ngemu ngarih-arit. Sawise ngolah ngarih-arit panutur, mitratatur menebake dhisik inferensi-inferensi kang wis diantuk lan dicocogake marang kahanan lan kanyatan banjur dimantebake. Menawa ngarih-arit panutur kuwi ngewenehi pangaribawan kang apik lan nguntungake mitratatur, mesthi mitratatur ngewenehi wangsulane kang positif lan uga sawalike. Proses njupuk kaputusan iki dumadi sawaktu nalika panutur lan mitratatur cecaturan. Ateges kaputusan mitratatur diandharake langsung nalika cecaturan marang panutur. Proses njupuk kaputusan iki nemtokake asile inferensi mitratatur.

Anane inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit nuduhake menawa mitra tutur nduweni pamikiran kang padha tumrap tuturane panutur. Inferensi wigati banget sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit amarga sadurunge nindakake apa kang diandharake panutur, mitra tutur ora angger nindakake tuturan panutur nanging kudu mahami dhisik apa maksud panutur banjur ditindakake. Pamahaman tumrap maksud kang sinigit iki dituturake nganggo tembung-tembung kang nuduhake yen andharan panutur ditampa utawa disarujuki dening mitratatur. Mula mitratatur kudu gelem nindakake apa kang diandharake panutur amarga ing kene tindak tutur kang dimaksud yaiku perlokusi kang bisa manggibawani mitra tutur.

Panliten ngenani inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit sasuwene iki durung ana saengga inferensi kang disambungake karo tindak tutur perlokusi ngarih-arit iki dirasa narik kawigaten kanggo diteliti. Inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit kasebut dianalisis kanggo mbuktèkake yen ana sesambungan antarane semantik lan pragmatik. Mula bakal diteliti nganggo teori semantik pragmatik, kaya panliten kang digarap dening Almufidah (2019) kanthi judhul “Inferensi sajrone Tindak Tutur Ilokusi Atur Puji Pangalembana ing Dhusun Babadan, Desa Tenggerlor, Kecamatan Kunjang, Kabupaten Kediri”. Senajan ancangan teori kang dienggo padha, nanging sajrone panliten iki anggone nggolongake dhata ora kaya panliten-panliten sadurunge, bakal digawe luwih cundhuk marang peranan lan dhatane.

Adhedhasar andharan kasebut, perlu ngonceki urutanane proses lan asile inferensi kanggo ngandharake lan njlentrehake inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit. Asile inferensi diolahake kanthi nyambungake urutanane proses inferensi wiwit ngolah nganti nuwuhake dudutan. Saengga bisa ditemokake

asile inferensi sing ana loro, yaiku dedhuktif lan indhuktif.

1.2 Punjer lan Underane Panliten

Punjere panliten iki yaiku inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Adhedhasar punjere panliten kasebut, bisa ditetepake underane panliten iki, yaiku:

- (1) Kepriye urutanane proses inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik?
- (2) Apa wae asile inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik?

1.3 Tujuwane Panliten

Adhedhasar punjere panliten ing ndhuwur, tujuwan utamane panliten iki yaiku kanggo ngandharake lan njlentrehake inferensi ing tindak tutur perlokusi ngarih-arit. Dene adhedhasar underane panliten, tujuwan mligine panliten iki yaiku kanggo ngandharake lan njlentrehake:

- (1) urutanane proses inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik.
- (2) asile proses inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik.

1.4 Paedah Panliten

Asile panliten iki awujud andharan lan jlentrehan ngenani proses lan asile inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Asile panliten kasebut bisa menehi paedah teoretis lan praktis.

Paedah teoretis saka panliten iki yaiku bisa ngrembakakake ilmu basa Jawa mligine ing bidhang semantik pragmatik sing wis ana sadurunge. Ing bidhang pragmatik kanggo ngrembakakake teori ngenani inferensi lan tindak tutur, dene sajrone bidhang semantik kanggo ngrembakakake lan nambahi teori ngenani teges utawa makna. Paedah praktis saka panliten iki yaiku bisa dadi referensi kanggo materi pasinaon basa Jawa mligine bidhang semantik pragmatis ing pawiyatan luhur.

1.5 Watesane Panliten

Watesane panliten iki diperang dadi telu, yaiku (1) topik, (2) sumber dhata, lan (3) teori kang digunakake, bab kasebut dijlentrehake luwih rinci ing ngisor iki:

- (1) Topik sajrone panliten iki yaiku ngenani inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arh ing pasrawungan masyarakat Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik.
- (2) Dhata panliten iki awujud tuturan masyarakat ngenani tindak tutur perlokusi ngarih-arh kang ditindakake wiwit sasi Januari 2019.
- (3) Panliten iki dijlentrehake nggunakake teori semantik pragmatis mligine ngenani inferensi.

1.6 Panjlentrehane Tetembungan

Tetembungan ing panliten iki diperang dadi telu, yaiku (1) inferensi, (2) tindak tutur perlokusi, lan (3) tindak tutur perlokusi ngarih-arh. Andharan luwih rincine ing ngisor iki.

(1) Inferensi

Inferensi yaiku proses nalar kang ditindakake dening mitratatur kanggo mangerteni maksud tuturane panutur adhedhasar kawruh kang wis kasimpen ing memorine mitratatur (Lanur, 1995:38).

(2) Tindak Tutur Perlokusi

Tindak tutur perlokusi yaiku tuturan kang dituturake dening panutur lan nduweni daya pangaribawa kanthi nuturake samubarang (Austin, 1990:109).

(3) Tindak Tutur Perlokusi Ngarih-arh

Tindak tutur perlokusi ngarih-arh yaiku tuturan memiringi (ngarah-arh) kang dituturake dening panutur klawan alus supaya gelem nurut (Wijana 1996:19).

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Bab tintingan kapustakan iki diperang dadi telung subbab, yaiku (1) panliten ngenani inferensi lan inferensi ing tindak tutur perlokusi ngarih-arh, (2) konsep-konsep ing panliten iki, lan (3) teori kanggo panliten iki. Andharan luwih jangkepe ing ngisor iki.

2.1 Panliten ngenani Inferensi lan Inferensi sajrone Tindak Tutur Perlokusi Ngarih-arh

Panliten ngenani inferensi wis tau katindakake, kayata Ardani (2017) kang nliti “Inferensine Pamaca Marang Rubrik “Nyekakak Sik, Aaaaah” Kalawarti Jaya Baya Edhisi 31 Minggu V Maret 2014”, Almufidah (2019) kang nliti “Inferensi sajrone Tindak Tutur Ilokusi Atur Puji Pangalembana ing Dhusun Babadan, Desa Tenggerlor, Kecamatan Kunjang, Kabupaten Kediri”, Adityawan (2016) kang nliti “Referensi dan Inferensi pada Wacana Spanduk Suporter Sepak Bola Liga Super Indonesia 2014”, sarta Utami (2012) kang nliti “Kajian Inferensi dalam Rubrik Aneka Pojok Majalah Panjekar Semangat Edisi Oktober-Desember 2010”.

Panliten kang ditindakake dening Ardani (2017) ngandharake yen panlitene ana telung puluh pamaca

kang ditliti proses inferensine nalika negesi wacan rubrik “Nyekakak Sik, Aaaaah”. Telung puluh pamaca kasebut yen diprinci ana 15 pamaca saka golongan winasis lan 15 pamaca saka golongan umum. Panliten kasebut ngandharake jinis wujud pola inferensi kang digunakake dening pamaca winasis lan pamaca umum sajrone ngerteni wose tuturan ing wacan rubrik, asil inferensi kang tuwuh saka jinis pola inferensi kang digunakake dening pamaca winasis lan pamaca umum, lan pambijine pamaca winasis lan pamaca umum tumrap wacan ing wacan rubrik.

Andari (2017) ngandharake menawa pola nalar kang digunakake nalika pandudut nindakake inferensi isi wacan rubrik NySA ing kalawarti Jaya Baya edhisi 31 Minggu V Maret 2014, ana loro yaiku pola nalar langsung lan ora langsung. Pola nalar langsung sabacute diperang dadi pola inferensi dedhuksi lan inferensi indhuksi. Pola inferensi dedhuksi kaperang dadi silogisme kategoris, silogisme hipotetis, entimem lan sorites. Dene inferensi indhuksi kaperang dadi generalisasi lan analogi indhuktif. Adhedhasar asil panliten proses inferensi kang akeh digunakake dening pandudut winasis lan pandudut umum yaiku inferensi dhedhuksi mligine entimem kang sipat dudutan asil proses inferensine kategorial. Panlitene Andari (2017) nliti proses inferensi lan asil inferensi sing katindakake dening pamaca minangka pandudut, ora disambungake marang tindak tutur.

Asil panliten Almufidah (2019) ngandharake menawa inferensi bisa diantuk saka urutan prosese. Urutan proses kasebut nemtokake asil inferensi kang dileksanakake dening mitratatur. Ana telu proses kang kudu ditindakake dening mitratatur sadurunge bisa ngolehake inferensi yaiku ngolah, menebake, lan mantepake. Ngolah inferensi diperang dadi loro, yaiku ngolah inferensi kanthi tematis lan ngolah inferensi kanthi topikal. Menebake inferensi diperang dadi loro, yaiku menebake inferensi kanthi general lan spesial. Dene mantepake inferensi diperang dadi loro, yaiku mantepake inferensi kanthi similaritas lan komparitas. Saka urutan proses kasebut nuwuhake asil inferensi indhuktif lan dedhuktif.

Panliten kang ditindakake dening Adityawan (2016) ngandharake ngenani referensi lan inferensi sajrone spanduk suporter sepak bola Liga Super Indonesia 2014. Asil analisis panliten iki ngandharake menawa saka 47 wacana kang ditliti ngemot unsur referensi lan inferensi. Unsur referensi kang ana arupa referensi eksofora lan referensi endofofora. Dene unsur inferensi wacana ngemot ungkapan ngemot konteks. Wacana kang ngemot konteks kaperang dadi konteks kahanan konteks ngenani budaya.

Panliten kang ditindakake dening Utami (2012) ngandharake ngenani jinis lan fungsi inferensi sajrone

wacana rubrik Aneka Pojok ing kalawarti Panjekar Semangat. Asile panliten iki yaiku ana 8 macem jinis inferensi lan 5 macem fungsi inferensine. Jinis inferensi wacana kasebut yaiku jinis inferensi wacana (1) politis, (2) sosial, (3) ekonomi, (4) hukum lan kriminalitas, (5) olahraga, lan (6) pendidikan. Jinis inferensi wacana kasebut bisa diweruhi saka tembung-tembung utawa istilah kang digunakake lan saka isi wacana kasebut. Dene fungsi inferensine yaiku minangka pasemon, kritikan, panegesan, pamrayoga lan pangajab.

Dene panliten ngenani inferensi ing tindak tutur perlokusi ngarih-arit durung ana. Anane mung panliten ngenani tindak tutur persuasif. Tuladhane kaya panlitene Subhandian (2010) kanthi irah-irahan “Tindak Tutur Persuasif Bahasa Jepang”, Taufik (2008) kanthi irah-irahan Wujud-Wujud Tuturan Persuasif dalam Kampanye Pemilihan Bupati Dan Wakil Bupati Pasuruan Tahun 2008“, Rivai (2017) kanthi irah-irahan “Tindak Tutur Persuasif pada Guru Penjasorkes dan Siswa di SMK Negeri 4 Bandar Lampung Tahun Ajaran 2016/2017.

Panlitene Subhandian (2010) ngandharake ngenani tindak tutur persuasif kanggo mbujuk konsumen supaya nuku barang dagangan kang ditawakake sajrone drama seri kanthi irah-irahan *Yama Onna Kabe Onna*. Panliten iki nuduhake menawa tuturan persuasif pegawai toko utawa bakul, akeh ditindakake kanthi cara muji rupane konsumen laras karo prinsip persuasi Cialdini. Tindak tutur persuasif lumrah dienggo sajrone bab dol tinuku kanggo mbujuk lan mangaribawani pamikiran konsumen supaya kepincut lan nuku barang dagangane.

Taufik (2008) ngandharake ngenani wujud-wujud tuturan persuasif sajrone perspektif tindak tutur. Panliten kasebut ngandharake menawa tuturan persuasif bisa ditegesi minangka tuturan kang nduweni tujuan kanggo mangribawani lan ngajak mitratatur supaya nindakake lan nampa kapenginane penutur. Mula, tuturan kasebut bisa digolongake sajrone tindak tutur direktif. Ananging sawise dikaji kanthi pragmatik, tuturan persuasif kang kudune dienggo ing tindak tutur direktif kasebut, nyatane uga digunakake ing tindak tutur *representatif*, *komisif*, *ekspresif* lan *deklaratif*.

Dene panlitene Rivai (2017) ngandharake ngenani tindak tutur persuasi kang ditindakake dening guru Penjasorkes marang siswane. Asil panliten kasebut nuduhake menawa wujud persuasi kang digunakake yaiku wujud rasionalisasi, identifikasi, sugesti, konformitas, kompensasi, penggantian, lan proyeksi.

Adhedhasar panliten ngenani semantik pragmatis lan tindak tutur persuasif kang wis ditindakake kasebut, panliten kapengin njangkepi panliten sing wis ana sadurunge, yaiku panliten iki luwih dipunjerake marang inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit.

Anggone njlentrehake dhata ora mung nggoleki asile inferensi, nanging bakal dijlentrehake uga kepriye urutan proses inferensi. Rong dhasar kasebut nduweni sesambungan karo aspek sosial yaiku struktur sosial, relasi sosial, lan kahanan sosial. Panliten kang njlentrehake inferensi kanthi urutan proses lan asile inferensi iki durung tau ana. Iki kalebu panliten anyar kang durung tau ditindakake.

2.2 Konsep-konsep ing Panliten iki

Konsep-konsep ing panliten iki diperang dadi loro, yaiku (1) konsep-konsep ngenani inferensi lan (2) konsep-konsep ngenani tindak tutur perlokusi ngarih-arit. Andharan luwih jangkepe ing ngisor iki.

2.2.1 Konsep-konsep ngenani Inferensi

Inferensi yaiku salah sawijine satuwan semantik pragmatis. Tembung inferensi asal saka tembung latin *inferre* kang tegese ndudut dudutan. Miturut Rapar sajrone pengantar logika, inferensi yaiku proses narik dudutan saka siji utawa luwih premis. Mitra tutur lan pamaca kudu nindakake inferensi kanggo ngerteni lan mahami wose tuturane panutur lan panulis. Inferensi bisa kaleksanan amarga ana proses mikir lan nalar. Inferensi uga diarani penyimpulan. Penyimpulan yaiku langkah ndudut konklusi (Molan, 2012:120). Penyimpulan minangka sawijine proses mental kang di diwiwiti saka sa-proposisi utawa luwih menyang proposisi liyane kang ana sesambungan karo proposisi sadurunge (Sumaryono, 2014:76). Adhedhasar andharan ing ndhuwur bisa didudut yen inferensi yaiku proses nalar kang katindakake dening mitratatur kanggo ngerteni tuturane panutur adhedhasar kawruh kang wis kasimpen dening mitratatur. Inferensi nduweni titikan kaya mangkene.

- 1) Sipat logis lan non-logis ananging isih rasional. Kang dimaksud non-logis isih rasional yaiku kanggo mahami teges anyar bisa lumantar kanyatan utawa konteks tuturan.
- 2) Inferensi ditindakake dening mitratatur adhedhasar kawruh utawa samubarang kang wis diweruhi sadurunge.
- 3) Inferensi tuwuh saka proses kang sistematis lan nduweni tujuan.
- 4) Ngasilake dudutan arupa kawruh, kaputusan, utawa sikap kang anyar
- 5) Inferensi diwiwiti saka kawruh lawas kang wis diduweni kang kasimpen ana ing pikiran, sabanjure proses inferensi lumaku menyang kawruh anyar.

Jinis inferensi bisa diperang dadi loro yaiku adhedhasar (1) urutan proses lan (2) asile proses. Urutane proses inferensi adhedhasar kognisi diperang dadi 3, yaiku proses ngolah inferensi, menebake, lan mantepake.

Telu-telune nduweni sesambungan kang raket lan ora bisa diilangi salah sijine. Urutan proses ngolah inferensi diperang dadi 2 jinis yaiku tematis lan topical, proses menebake diperang dadi 2 jinis yaiku general lan spesial, lan proses mantepake diperang dadi 2 jinis yaiku similaritas lan komparitas. Saka urutan proses kasebut diolehi asil inferensi ana loro, yaiku inferensi indhuktif lan dedhuktif.

2.2.2 Konsep-konsep ngenani Tindak Tutur Perlokusi Ngarih-arih

Tindak tutur perlokusi yaiku nindakake panggawean kanthi ngandharake samubarang (Austin sajrone Tarigan 1990:109). Tuturan kang diandharake nduweni daya pangaribawa kanggo mitratutur (Wijana 1996:19). Daya pangaribawa tuwuh kanthi sengaja utawa tidak sengaja. Wijana (1996:20) uga ngandharake menawa tindak tutur kang nduweni maksud kanggo mangaribawani mitratutur diarani tindak perlokusi. Andharane Wijana setuju dening Rustono (2000:77) kang ngandharake menawa tindak tutur perlokusi, yaiku: mbujuk, nipu, ngongkon, ngarih-arih, nggawe, jengkel, ngeden-edeni, nyenengake, ngisin-ngisinake, ngelegakake, narik kawigaten, nggawe mitratutur nindakake, mangaribawani, lan sapanunggalé. Dadi bisa didudut menawa tuturan perlokusi yaiku tindak tutur kang nduweni daya pangaribawa marang mitratutur.

Titikane tindak tutur perlokusi ngarih-arih yaiku anane ukara pakon sajrone andharan panutur. Ukara pakon kasebut asipat persuasif saengga bisa mangaribawani mitra tutur. Tindak tutur perlokusi ngarih-arih awujud tuturan positif lan panangkape mitra tutur uga positif. Titikan tindak tutur perlokusi ngarih-arih liyane yaiku.

- 1) Mitra tutur nindakake proses nalar adhedhasar apa kang wis diweruhi sadurunge lumantar konteks. Konteks ing kene nggampangake mitra tutur meruhi tujuwan panutur saengga nuwuhake dudutan arupa tumindak.
- 2) Anane tembung kang nduduhake panampene utawa pasarujukan mitra tutur sajrone ukara amarga tindak tutur perlokusi ngarih-arih iki diandharake supaya ditindakake dening mitra tutur.
- 3) Anane fakta lan makna kang pesthi sajrone tuturan.
- 4) Nggawe mitratutur nindakake apa kang wis diprentahake dening panutur amarga ana owah-owahan sikap lan pamikiran.

Miturut Francois (1977) sajrone Cangara (2016:130) ana limang strategi kang bisa digunakake sajrone ngarih-arih, yaiku (1) agregatif, (2) insentif, (3) emosional, (4) motivatif, lan (5) humoristis. Agregatif yaiku metodhe kang digunakake sajrone ngarih-arih kanggo nuwuhake rasa wedi tumrap mitratutur. Kamangka mitratutur kurang seneng krungu tuturan kang

dijangkep karo ancaman kang medeni amarga mitratutur ora nduweni kabebasan kanggo nemtokake solah bawa lan ngandharake pamanggihe. Insentif yaiku metodhe kang digunakake sajrone ngarih-arih kanthi menehi imbalan, janji-janji, hadhiyah, lsp marang mitratutur. Strategi emosional yaiku metodhe kang digunakake sajrone ngarih-arih kanthi nggugah rasa pangrasane mitratutur. Strategi motivatif luwih cundhuk marang *internal psikologis* mitratutur tinimbang namung lumantar janji-janji. Dene humoristis nggunakake guyonan kanggo ngarih-arih supaya luwih enak kanggo ditampa, enak, lan ora jenuh.

2.3 Teori ing Panliten iki

Teori kang digunakake minangka landhesan ing panliten iki yaiku teori semantik pragmatik. Leech (1993:10) ngandharake menawa semantik lan pragmatik kuwi beda ananging padha-padha njangkepi siji lan liyane (komplementer) lan nduweni sesambungan. Kanthi mangkono, semantik mbahas ngenani makna tembung utawa klausa, ananging makna kang bebas-konteks (*context-independent*) makna kang stabil. Dene pragmatik mbahas makna kang kaiket konteks (*context-dependent*). Saengga sajrone nganalisis basane didhasarake marang panganggone basa dudu saka strukturalé. Konteks-konteks kang sajrone basa minangka unsure pokok kanggo nemtokake makna kang tuwuh saka panganggone basa. Adhedhasar andharan kasebut sajrone nganalisis dhata awujud ukara-ukara kang ngandhut tindak tutur perlokusi ngarih-arih disambungake marang konteks. Mula saka iku, teori kang digunakake sajrone yaiku teori semantik pragmatis.

METODHE PANLITEN

Bageyan metodhe panliten iki diperang dadi telu subbab, yaiku (1) titikane panliten, (2) ubarampene panliten, lan (3) tata carane panliten. Andharane luwih cethane ing ngisor iki.

3.1 Titikane Panliten

Ing subbab iki diandharake ngenani titikane panliten. Titikan panliten iki kaperang dadi loro, yaiku jinise panliten lan sipate panliten.

3.1.1 Jinise Panliten

Panliten ngenani inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih iki kalebu jinis panliten kualitatif etnografis. Etnografi komunikasi minangka salah sawijine metodhe kanggo nлити panganggone basa lan dhialek sajrone budaya tartamur kang nyinaoni tindak tutur sajrone kedadeyan tutur mujerake konteks. Semono uga panliten iki bakale njlentrehake proses lan asile

inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih kang disambungake marang konteks.

3.1.2 Sipate Panliten

Panliten etnografis munjerake konteks kanggo njlentrehake dhata. Mula panliten iki asipat deskriptif yaiku ngandharake lan njlentrehake basa kanthi wujud tuturan. Kanyatan basa kang diteliti yaiku proses inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik.

3.2 Ubarampene Panliten

Ing subbab iki diandharake ngenani ubarampene panliten. Ubarampene panliten iki kasusun saka telu subbab, yaiku (1) dhata panliten, (2) sumber dhata, (3) instrumen panliten, lan (4) lokasi panliten. Andharane luwih cetha kaya ing ngisor iki.

3.2.1 Dhata Panliten

Dhata sajrone panliten iki yaiku inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Gresik. Dhata-dhata kasebut diantuk saka ngarih-arihe panutur marang mitratutur nalika ing posyandu, rapat karang taruna, rapat PKK, ing toko, ing pasar, lsp.

3.2.2 Sumber Dhata Panliten

Sumber dhata sajrone panliten iki yaiku tindak tutur perlokusi ngarih-arih. Ing kene, panliti uga kalebu wong sing nindakake tindak tutur ngarih-arih kasebut. Saliyane kuwi, sumber dhata uga saka cathetan-cathetan ngenani tindak tutur ngarih-arih ing Desa Petiken, kecamatan Driyorejo, kabupaten Gresik.

3.2.3 Instrumen Panliten

Instrumen ing panliten iki diperang dadi rong jinis, yaiku instrumen utama lan instrumen panyengkuyung. Instrumen panliten kang digunakake sajrone panliten iki Instrumen utama yaiku panliti dhewe. Dene instrumen panliten kang bisa nyengkuyung kanggo nglumpukake dhata kuwi antarane: (1) alat rekam utawa HP, (2) alat tulis kanggo nyathet dhata-dhata kang ditemoni, lan (3) laptop kanggo mindhah dhata saka HP, ngetig, lan nyimpen asil analisis panliten.

3.2.4 Lokasi Panliten

Lokasi panliten sing dipilih yaiku Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Pamilihe lokasi kasebut minangka objek panliten amarga panliti minangka warga asli papan kuwi. Masyarakat ing papan kuwi nggunakake basa Jawa minangka basa pacaturan padinan. Masyarakat ing desa kasebut uga nduweni

struktur sosial, relasi sosial, lan situasi sosial kang maneka warna.

3.3 Tatacarane Panliten

Tatacarane panliten iki diperang dadi telu yaiku (1) tatacarane nglumpukake dhata, (2) tatacara mbeber dhata, (3) tatacarane njlentrehake dhata, lan (4) tatacarane nyuguhake asil panliten. Andharan luwih jangkepe ing ngisor iki.

3.3.1 Tatacara Nglumpukake Dhata

Tatacara nglumpukake dhata sajrone panliten iki yaiku nggunakake metodhe semak, semak melu guneman, lan metodhe guneman utawa wawancara. Metodhe semak yaiku cara kang digunakake kanggo ngolehake dhata kanthi nyemak tuturan pawongan kang nggunakake basa (Mahsun, 2000:92). Metodhe guneman kang digunakake kanggo ngolehake dhata yaiku kanthi interaksi pacaturan antarane panliti karo informan lan subjek (Mahsun, 2000:95). Saliyane metodhe semak, panliti uga nggunakake metodhe cakap kanggo nyukupi sakabehe dhata panliten. Metodhe cakap yaiku wawancara antarane panliti karo narasumber. Metodhe cakap digunakake kanggo golekan inferensi ngenani struktur sosial lan relasi sosial saka narasumber. Teknik kang digunakake yaiku teknik wawancara karo narasumber lan teknik pancing. Teknik pancing ing kene digunakake panliti kanggo mancing wong siji utawa luwih amrih medharake basane. Banjur ditulis sajrone korpus dhata kaya ing bagan ngisor iki.

Bagan 3.1

Kertu Dhata Inferensi sajrone TTNgr

	Struktur Sosial										Relasi Sosial						Situasi Sosial			
	JK		Umur			SES			Agm		Klg		Tgg		Knc		Ppn		Wyh	
	L	W	B	R	D	A	S	D	A	D	A	R	A	R	A	R	U	M	A	B
P t																				
M t																				

3.3.2 Tata Cara Mbeber Dhata

Sawise nglumpukake dhata banjur dhata dibeber kanthi nggunakake metodhe agih. Metodhe agih yaiku methode utawa cara kang digunakake kanggo mbeber dhata kanthi piranti panemtune saka basa iku dhewe (Sudaryanto, 1993:15). Methode kasebut digunakake kanggo mbeber dhata kang arupa TTNgr kang isih nggunakake dhialek Desa Petiken banjur karwajakake menyang basa Jawa standar.

3.3.3 Tata Cara Njlentrehake Dhata

Sawise dhata kang dikarepake wis nglumpuk, banjur dhata kuwi jlentrehake kanthi metodhe dheskriptif. Metodhe dheskriptif yaiku njlentrehake dhata

kang awujud andharan lan gegambaran adhedhasar hakekate dhata kuwi dhewe (Djajasudarma, 2010:16). Dhata ing panliten iki awujud ukara kang ngandhut inferensi ing tindak tutur. Saben dhata didheskripsikake adhedhasar peranan sing wis katemtokake.

3.3.4 Tatacara Nyuguhake Asil Panliten

Tatacarane nyuguhake asile panliten yaiku kanthi methode informal. Dhata ing panliten iki mung nggunakake methode informal yaiku ngandharake dhata kanthi nggunakake basa. Dhasar kang digunakake yaiku lageyane panutur, panampane mitratutur kanthi landhesan konteks sosial uga efek pangaribawa tuturan tumrap mitratutur. Dhata kang wis digolongake marang jinse tindak tutur ngarih-arit lan wis dijlentrehake disuguhake kanthi jangkep antarane teks lan konteks.

JLENTREHAN DHATA LAN DHISKUSI ASIL PANLITEN

Bab IV iki diperang dadi telu subbab, yaiku (1) andharan lan jlentrehan dhata, (2) asile panliten, lan (3) dhiskusi asile panliten. Andharane luwih cetha ing ngisor iki.

4.1 Andharan lan Jlentrehan Dhata

Ing subbab iki diandharake ngenani andharan lan jlentrehan dhata. Andharan lan jlentrehan dhata iki diperang dadi loro, yaiku urutane proses inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit lan asile inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit.

4.1.1 Urutane Proses Inferensi sajrone Tindak Tutur Perlokusi Ngarih-arit

Urutan proses kang ditindakake kanthi runtut bisa ngasilake inferensi adhedhasar proses nalar. Urutane proses inferensi dibage dadi telu yaiku proses ngolah inferensi, menebake, lan mantepake. Telu-telune proses kasebut nduweni sesambungan kang raket, saengga ora bisa dipisahake, diilangi salah sijine, utawa diwalik urutan prosese.

(1) Pt : *Mas, aku bareng nonton sepak bola nak stadion ya*

‘Mas, aku bareng ndelok bal-balanneng stadion ya’

Mt : *nonton karo ayahmu ae*

‘ndelok karo ayahmu wae’

Pt : *emoh-emoh, Ayah ndak gelem. Ayo aku melu. Sandalmu tak buang lo iki*

‘emoh-emoh, Ayah ndak gelem. Ayo aku melu. Sandalmu tak buang lo iki’

Mt : *yawis ayo ndang numpak*

‘yawis ayo ndang numpak’

Konteks : Pt nduweni jinis kelamin lanang bocah, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane

dhuwur. Dene Mt nduweni jinis kelamin lanang diwasa, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane dhuwur. Kalorone nduweni relasi sosial minangka tangga raket. Pt ngongkon Mt gelem mbarengi ndelok bal-balan neng stadion. TTNgr kasebut dumadi ing panggonan mligi lan wayah awan.

	Struktur Sosial										Relasi Sosial						Situasi Sosial			
	JK		Umur			SES			Agm		Klg		Tgg		Knc		Ppn		Wyh	
	L	W	B	R	D	A	S	D	A	D	A	R	A	R	A	R	U	M	A	B
Pt	√		√				√			√				√				√	√	
Mt	√			√			√			√				√				√	√	

Dhata (1) mujudake urutan proses ngolah inferensi kanthi tematis. Tindak tutur perlokusi ngarih-arit kasebut dituturake dening panutur kanthi jinis kelamin lanang bocah, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane dhuwur. Dene mitratutur kanthi jinis kelamin lanang rumaja, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane dhuwur. Panutur lan mitratutur nduweni relasi sosial minangka tangga raket. Tindak tutur kasebut dumadi ana ing ngarep omah kang kalebu panggonan mligi lan nalika wayah awan.

Tindak tutur ngarih-arit kasebut diaturake panutur nalika arep mulih. Kedadeyan kuwi dumadi neng ngarep omahe panutur lan ditindakake dening bocah marang wong enom. Nalika kuwi panutur kepengin ndelok laga bal-balan neng stadion. Panutur weruh miratutur sing minangka tangga rakete lagi gupuh nggoleki sandal amarga arep budhal menyang stadion. Panutur ngarih-arit mitratutur supaya gelem mbarengi dheweke budhal menyang stadion kanthi ngeden-ngedeni mitratutur arep mbuwang sandale. Tatacara sing digunakake panutur yaiku blaka lan langsung. Tatacara blaka kuwi dituduhake kanthi wujud ukara ‘Mas, aku bareng ndelok bal-balan neng stadion ya’ tanpa ana abang-abang lambe dhisik. Saka ukara ‘Ayo aku melu. Sandalmu tak buang lo iki’ nuduhake yen panutur ngeden-ngedeni mitratutur supaya dheweke gelem mbarengi. Panutur milih cara blaka amarga nduweni sesambungan kang raket marang mitratutur. Pacaturan kasebut kalebu cara langsung awit anggane medharake ora nggunakake sarana wong liya. Ngarih-arit sing diaturake panutur katampa awit mitratutur sarujuk lan nindakake apa kang dikarepake panutur.

Pananggape mitratutur dituduhake nalika nyarujuki arih-arihe panutur sing ngongkon mbarengi kanthi wangsulan cekak utawa saanane langsung neng pokok tuturan. Tegese, mitratutur nduweni pananggap yen panutur ngarih-arit kanthi cara agregatif kuwi kalebu perkara sing lumrah. Tuturan arih-arihe kuwi ndadekake dheweke wedi nanging ora wedi banget, buktine saka wangsulane mitratutur sing nyarujuki kanthi tembung

sing salumrahe wae ora nuduhake wong sing wedi. Mitratatur sadar yen ancemane panutur sing isih bocah kuwi ora medeni. Saliyane kuwi, pamilihan ukara ‘Sandalmu tak buang lo iki’ sing dianggo panutur uga kalebu kawruh sing lawas sing wis kasimpen neng sistem memorine mitratatur, saengga kurang bisa narik kawigatene mitratatur.

Tindak tutur ngarih-arit ing dhata (1) diaturake panutur kanthi ukara ‘Mas, aku bareng ndelok bal-balan neng stadion ya’ nduweni landhesan tema sing umum, didudut tegese panutur ngongkon mitratatur kanggo mbarengi mitratatur nonton pertandingan bal-balan neng stadion. Saka tuturan kasebut mitratatur bisa ngolah inferensi kanthi tematis. Panutur ora nyethakake stadion ngendi sing dimaksud, ananging mitratatur wis weruh yen sing dimaksud panutur kuwi stadion Gelora Bung Tomo. Wangsulane mitratatur kanthi ukara ‘yawis ayo ndang numpak’ nuduhake yen mitratatur ngiyani wae tuturane panutur tinimbang perkarane luwih dawa.

4.1.2 Asile Inferensi sajrone Tindak Tutur Perlokusi Ngarih-arit

Asile inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit diantuk saka urutan proses inferensi kang runtut saengga bisa diweruhi jinise inferensi kuwi ana telu, yaiku dedhuktif, indhuktif, indhuktif-dedhuktif utawa diarani redhuktif. Banjur diperang maneh adhedhasar jinise inferensi indhuktif lan dedhuktif dadi pitu, yaiku silogisme kategoris, silogisme hipotesis, entimem, polisilogisme, sorites, generalisasi, lan analogi indhuktif. Saka asile inferensiuga bisa diweruhi inferensi kang ana sajrone tindak tutur ngarih-arit.

(31) Pt : Yun, ndang kirimen STNKne
‘Yun, gage kirimen STNKne’

Mt : iya engkok sik Buk, gampang wis
‘iya mengkok sik Buk, gampang wis’

Pt : kowe iki mengka-mengko ae ket wingi. Ayo saiki ae gek budhala nyang JNE. Nek gak kok kirim saiki, jatahmu minggu ngarep bakal tak longi

‘kowe iki mengka-mengko wae wiwit ket wingi. Ayo saiki wae gage budhala menyang JNE. Yen ora kok kirim saiki, jatahmu minggu ngarep bakal tak kalongi’

Mt : inggih-inggih, Buk. Niki budhal
‘inggih-inggih, Buk. Niki budhal’

Konteks : Pt nduweni jinis kelamin wadon diwasa, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane dhuwur. Dene Mt nduweni jinis kelamin lanang diwasa, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane dhuwur. Kalorone nduweni relasi sosial minangka kulawarga raket. Pt ngongkon Mt ngirimake STNK neng JNE kanthi ngancem ngalongi dhuwit sangunesupaya Mt wedi lan manut marang andharane Pt. TTNgr kasebut dumadi ing panggonan mligi lan wayah awan.

	Struktur Sosial										Relasi Sosial								Situasi Sosial			
	JK		Umur			SES			Agm		Klg		Tgg		Knc		Ppn		Wyh			
	L	W	B	R	D	A	S	D	A	D	A	R	A	R	A	R	J	M	A	B		
P t		√			√		√			√		√							√	√		
M t	√				√		√			√		√							√	√		

Dhata (31) mujudake asile inferensi dedhuktif diweruhi saka urutan prosese ngolehake inferensi yaiku diwiwiti saka ngolah inferensi kanthi tematis, menebake kanthi general, lan mantepake kanthi similaritas. Andharan luwih jangkepe ing ngisor iki.

Tindak tutur perlokusi ngarih-arit kasebut dituturake dening panutur kanthi jinis kelamin wadon diwasa, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane dhuwur. Dene mitratature kanthi jinis kelamin lanang diwasa, status ekonomi sosial sedhengan, lan agamane dhuwur. Panutur lan mitratatur nduweni relasi sosial minangka kulawarga raket. Tindak tutur kasebut dumadi ana ing omah kang kalebu panggonan mligi lan nalika wayah awan.

Tindak tutur ngarih-arit kasebut diaturake panutur sawise ndelok ana SMS neng HPne panutur. Kedadeyan kuwi dumadi neng ruwang tamu lan ditindakake dening ibu marang anake. Nalika kuwi panutur lagi nonton TV, banjur HPne panutur muni nuduhake ana SMS mlebu. SMS sing ditampa kuwi saka anake panutur sing nomer loro minangka adhine mitratatur. Isi SMS kuwi ngandharake menawa supaya enggal-enggal dikirim STNKne sing kerik neng omah. Mitratatur sing lagi wae ana neng kamare langsung diparani dening panutur. Panutur ngarih-arit marang mitratatur supaya gelem ngirimake STNKne kanthi tujuwan meden-medeni mitratatur. Tatacara sing digunakake panutur yaiku blaka lan langsung. Tatacara blaka kuwi dituduhake kanthi wujud ukara ‘Yun, gage kirimen STNKne’ tanpa ana abang-abang lambe dhisik. Saka ukara ‘Yen ora kok kirim saiki, jatahmu minggu ngarep bakal tak kalongi’ nuduhake yen panutur ngancem mitratatur supaya wedi. Saka ukara ‘kowe iki mengka-mengko wae wiwit ket wingi. Ayo saiki wae gage budhala menyang JNE’ panutur nandhesake ngarih-arihe. Panutur milih cara blaka amarga nduweni sesambungan kang raket marang mitratatur. Pacaturan kasebut kalebu cara langsung awit anggane medharake ora nggunakake sarana wong liya. Ngarih-arit sing diaturake panutur katampa awit mitratatur sarujuk lan nindakake apa kang dikarepake panutur.

Pananggape mitratatur dituduhake nalika nyarujuki arih-arihe panutur sing ngongkon ngirimake STNK kanthi wangsulane cekak utawa saanane langsung neng pokok tuturan. Tegese, mitratatur nduweni pananggap yen panutur ngarih-arit kanthi cara agregatif kuwi kalebu perkara sing lumrah. Tuturan arih-arihe kuwi

ndadekake dheweke wedi nanging ora wedi banget, buktine saka wangsulane mitratatur sing nyarujuki kanthi tembung sing salumrahe wae ora nuduhake wong sing wedi. Mitratatur sadar yen tindak tutur perlokusi ngarih-arh kanthi cara agregatif kasebut kalebu tuturan sing becik kanggo ngelingake mitratatur supaya ora lali ngirim STNK. Saliyane kuwi, pamilihan ukara 'Yun, gage kirimen STNKne' sing dianggo panutur uga kalebu kawruh sing lawas sing wis kasimpen neng sistem memorine mitratatur, saengga kurang bisa narik kawigatene mitratatur.

Tindak tutur ngarih-arh ing dhata (31) diaturake panutur kanthi ukara 'Yun, gage kirimen STNKne' nduweni landhesan tema sing umum, didudut tegese panutur ngongkon mitratatur kanggo ngirim STNKne adhine. Saka tuturan kasebut mitratatur bisa ngolah inferensi kanthi tematis. Ukara sing dipilih panutur kasebut kurang spesifik kanggo ngarih-arh kanthi cara agregatif amarga nalika ngeden-ngedeni pancen kudu cetha supaya mitratatur bisa weruh akibat sing dirasakake nalika ora nindakake apa kang dikarepake panutur. Wangsulane mitratatur kanthi ukara 'iya mengkok sik Buk, gampang wis' nuduhake yen mitratatur ngiyani wae tuturane panutur supaya ora ngongkon maneh.

Panutur paham yen arih-arihe ora kasil, pramila panutur ngarih-arh maneh kanthi menahi ancaman marang mitratatur. Saka ukara 'kowe iki mengkamengko wae wiwit ket wingi. Ayo saiki wae gage budhala menyang JNE. Yen ora kok kirim saiki, jatahmu minggu ngarep bakal tak kalongi' nuduhake yen arh-arihe panutur uga asipat umum. Panutur ora nyethakake cacahé dhuwit sing dikalongi dening panutur kuwi sepira. Tindak tutur perlokusi ngarih-arh kasebut didudut lan dimenebake kanthi general amarga panutur ngaturake arih-arihe sing nduweni isi umum. Saengga mitratatur bisa menebake ing golongan general lan sawayah-wayah upamane nalika diarh-arh kanthi cara agregatif sing kaya mangkono mitratatur ngerti kudu mangsuli kepriye, kanyatan iki disimpen sajrone memori pamikirane.

Arih-arh sing dituturake panutur nduweni tatacara nyuguhake sing umum sing wis lumrah diweruhi dening mitratatur, iki kalebu kawruh lawas. Saengga mitratatur bisa mantepake kanthi similaritas. Mantepake kanthi similaritas yaiku madhakake karo liyane, Panutur ngarih-arh kanthi cara aregatif kanggo ngeden-ngedeni mitratatur nganggo ukara 'kowe iki mengkamengko wae wiwit ket wingi. Ayo saiki wae gage budhala menyang JNE. Yen ora kok kirim saiki, jatahmu minggu ngarep bakal tak kalongi', ukara 'bakal tak kalongi' kalebu umum lan kurang spesial. Tegese ancemane panutur kuwi wis lumrah diandharake marang mitratatur saengga

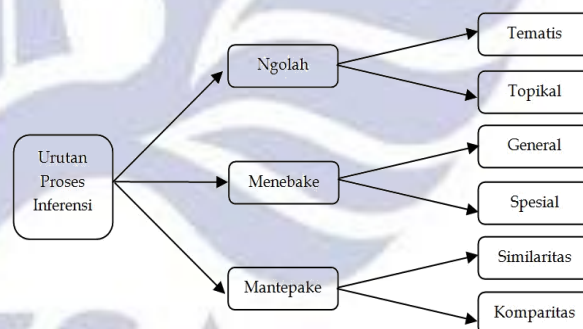
mitratatur nduweni pananggap sing lumrah wae. Saka tuturan kasebut bisa nggawe mitratatur mantepake kanthi similaritas.

Tuturan kasebut nggunakake inferensi dedhuktif jinis silogisme kategoris. Kabukten saka premis mayore yaiku panutur ngongkon mitratatur ngeterna STNK neng JNE. Premis minore panutur ngelongi dhuwit wulanan yen mitratatur ora gelem. Dudutane yaiku mitratatur kudu gelem ngirim STNK supaya dhuwit wulanan ora dikalongi panutur.

4.2 Asile Panliten

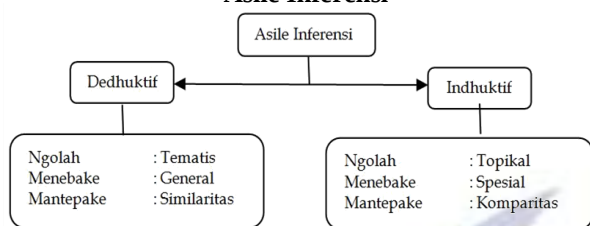
Inferensi sajrone tindak perlokusi ngarih-arh bisa dipantha dadi loro yaiku urutane proses inferensi lan asile inferensi. Dene urutane proses inferensi lan asile inferensi bisa diprinci maneh. Urutane proses inferensi ana telu yaiku (1) ngolah, (2) menebake, lan (3) mantepake. Urutane proses ngolah inferensi bisa dibage dadi loro yaikungolah kanthi tematis, lan ngolah kanthi topikal. Urutane proses menebake inferensi bisa dibage dadi loro yaiku (1) menebake kanthi general lan (2) menebake kanthi spesial. Urutane proses mantepake inferensi bisa dibage dadi loro yaiku (1) mantepake kanthi similaritas lan (2) mantepake kanthi komparitas. Andharan kasebut bisa diringkkes sajrone bagan ing ngisor iki.

Bagan 4.1
Urutan Proses Inferensi



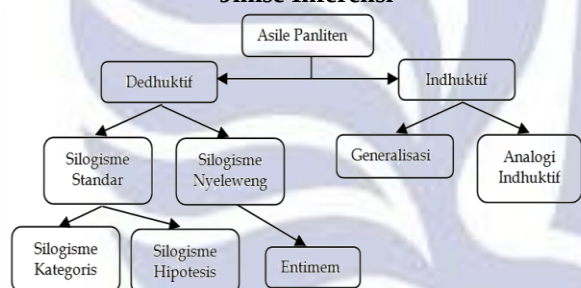
Dene asile inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arh didhapuk kanthi ngerteni urutaneproses inferensi saengga bisa diklompokake dadi rong asile inferensi yaiku (1) dedhuktif lan (2) indhuktif. Asile inferensi dedhuktif bisa diweruhi kanthi urutane proses inferensi yaiku (1) ngolah inferensi kanthi tematis, (2) menebake inferensi kanthi general, lan (3) mantepake inferensi kanthi similaritas. Asile inferensi indhuktif bisa diweruhi kanthi urutane proses inferensi yaiku (1) ngolah inferensi kanthi topikal, (2) menebake inferensi kanthi spesial, lan (3) mantepake inferensi kanthi komparitas. Andharan kasebut bisa diringkkes sajrone bagan ing ngisor iki.

Bagan 4.2
Asile Inferensi



Inferensi dedhuktif lan indhuktif diperang maneh adhedhasar jinise. Inferensi dedhuktif dibage dadi loro yaiku (1) silogisme standar lan (2) silogisme nyeleweng. Jinise silogisme standar yaiku (1) silogisme kategoris lan (2) silogisme hipotesis. Dene jinise silogisme nyeleweng yaiku (1) entimem, (2) polisilogisme, lan (3) sorites. Inferensi indhuktif dibage dadi loro yaiku (1) generalisasi lan (2) analogi indhuktif. Dene tindak tutur perlokusi ngarih-arit diperang maneh dadi lima adhedhasar strategine yaiku, agregatif, insentif, emosional, motivatif, lan humoristis. Andharan kasebut bisa diringkes sajronebagan ing ngisor iki.

Bagan 4.3
Jinise Inferensi



4.3 Dhiskusi Asile Panliten

Inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arit bisa kasil kanthi ngerteni urutanane proses inferensi. Asile inferensi kasebut diolehake kanthi ngurutake proses inferensi. Mula, inferensi dionceki adhedhasar urutanane proses inferensi lan asile inferensi.

Panliten ngenani inferensi ing basa Jawa wis tau katindakake, kayata Ardani (2017) ngandharake menawa pola nalar kang digunakake nalika pandudut nindakake inferensi isi wacan rubrik NySA ing kalawarti Jaya Baya edhisi 31 Minggu V Maret 2014, ana loro yaiku pola nalar langsung lan ora langsung. Pola nalar langsung sabacute diperang dadi pola inferensi dhedhuksi lan inferensi indhuksi. Pola inferensi dedhuksi kaperang dadi silogisme kategoris, silogisme hipotetis, entimem lan sorites. Dene inferensi indhuksi kaperang dadi generalisasi lan analogi indhuktif. Adhedhasar asil panliten proses inferensi kang akeh digunakake dening pandudut winasis lan pandudut umum yaiku inferensi dhedhuksi mligine entimem kang sipat dudutan asil proses inferensine kategorial. Panlitene Andari (2017)

nliti proses inferensi lan asil inferensi sing katindakake dening pamaca minangka pandudut, ora disambungake marang tindak tutur. Senadyan, urutan proses inferensi meh padha karo panliten iki yaiku asil proses inferensi dhedhuktif nduweni sipat spesifik, partikular, lan kategorial. Sabanjure sipat dudutan asil proses inferensi indhuktif nduweni sipat general, universal lan tematis.

Saliyane kuwi, Almufidah (2019) uga tau nliti ngenani inferensi sajrone tindak tuturatur puji pangalembana nggunakake teori semantik pragmtis. Miturut Almufidah (2019)Asil panliten Almufidah (2019) ngandharake menawa inferensi bisa diantuk saka urutan prosese. Urutan proses kasebut nemtokake asil inferensi kang dileksanakake dening mitratutur. Ana telu proses kang kudu ditindakake dening mitratutur sadurunge bisa ngolehake inferensi yaiku ngolah, menebake, lan mantepake. Ngolah inferensi diperang dadi loro, yaiku ngolah inferensi kanthi tematis lan ngolah inferensi kanthi topikal. Menebake inferensi diperang dadi loro, yaiku menebake inferensi kanthi general lan spesial. Dene mantepake inferensi diperang dadi loro, yaiku mantepake inferensi kanthi similaritas lan komparitas. Saka urutan proses kasebut nuwuhake asil inferensi indhuktif lan dedhuktif. Panlitene Almufidah (2019) nduweni urutan proses lan asil inferensi kang padha kaya panliten iki, nanging panlitene Almufidah (2019) namung ngandharake asile inferensi indhuktif lan dedhuktif wae. Panliten kasebut ora nyethakake dhata sajrone urutan proses inferensi lan ora disambungake marangtindak tutur ilokusi atur puji pangalembana.

Saliyane kuwi, panlitene Febriani (2012) ngandharake menawa ana 6 cara kanggo njlentrehake proses nalar indhuktif siswa sajrone mungkasi perkara yaiku, (1) mahami masalah, (2) ngolah dhata, (3) nggoleki lan ngira-ngira pola, (4) ngira-ngira rumus, (5) validasi, lan (6) generalisasi. Sejatine urutan proses ngolah dhata, ngira-ngira rumus, lan generalisasi kang diandharake kasebut meh padha karo urutan proses panliten iki, nanging panliten Febriani lan Rasyidi (2012) luwih cundhuk marang bidhang matematika.

Padha kaya Wijayanti (2017) kang ngandharake menawa proses nalar dheduktif nuduhake *langkah logis* kanggo narik dudutan kang asipat umum. Narik dudutan kasebutadhedhasar bukti-bukti kang asipat empiris lan khusus banjur digeneralake. Tegese, kanggo narik dudutan dedhuktif diwiwiti saka ngolah dhata banjur dicogake karo bukti-bukti sing ana. Sawise kuwi baru mlebu neng proses general. Proses general iki minangka proses menebake inferensi dedhuktif.

Asil panliten iki saliyané ditandhingake marang asil panliten sadurunge, uga ditandhingake klawan teori urutan proses nalar saka panemune Solso sing digunakake ing panliten iki. Miturut Solso (2008),

urutane proses inferensidisambungake karo isi lan wujud tuturan sajrone tindaktutur perlokusi ngarih-arih. Proses nalar iki nduweni sesambungan karo psikologi kognitif. Babagan utama kang wigatisajrone psikologi kognitif yaiku kepriye carane manungsangolehake, ngira-ira, ngolah, menebake, ngetokake, lannggunakake kawruhe. Dene sajrone panliten iki namung ana telu urutan proses sajrone inferensi, yaiku ngolah, menebake, lan mantepakake.

Panliten ngenani asile inferensi ing bab wacana tau ditindakake dening Utami (2012) kang nliti ngenani jinise lan fungsi inferensi sajrone wacana rubrik Aneka Pojok ing kalawarti Panjebur Semangat. Asile panlitene yaiku jinis inferensi sing ana ing wacana spanduk lan baliho basa Jawa ing Yogyakarta dideleng saka jinis tindak tuture yaiku (a) inferensi langsung lan (b) inferensi tak langsung. Panliten iki jangkepi panliten sadurunge. Dene asil panliten iki langsung neng carane ndudut mitratutur kang diperang dadi rong jinis inferensi yaiku (a) inferensi dhedhuksi lan (b) inferensi indhuksi.

Inferensi ora bisa uwal saka penalaran. Mula ana sing ora bisa bedakake antarane proses inferensi lan proses nalar. Widyastuti (2004) ngandharake ngenani pola nalar. Adhedhasar asil panliten Widyastuti (2004) pola penalaran sing efektif kanggo kampanye yaiku pola penalaran generalisasi. Saliyane iku pola penalaran entimem uga kerep digunakake amarga panutur kudu ngandharake pidhato kampanye kanthi basa sing apik lan prasaja. Dene ing panliten iki pola nalar sing akeh digunakake mitratutur yaiku pola nalar ora langsung kanthi wujud pola inferensi analogi indhuktif lan generalisasi.

Saliyane Widyastuti (2004), Nizam (2011) ngandharake yen variasi penalaran ana loro yaiku penalaran dhedhuktif lan penalaran indhuktif. Penalaran dhedhuktif sing digunakake yaiku entimem. Penalaran indhuktif sing digunakake yaiku generalisasi tanpa loncatan, generalisasi kanthi loncatan, analogi, sesambungan kausal sebab-akibat, sesambungan akibat sebab, sesambungan kausal akibat-akibat.

Saliyane kuwi, Amaroh (2013) tau nliti proses nalar artikel kang ditindakake dening Mahasiswa anyar Jurusan Sastra Indonesia. Saka panlitene kasebut diolehake telung dudutan, yaiku (1) unsur kang mbangun nalar kasusun saka *pendirian*, *bukti*, lan *penyimpulan*, (2) rong varian proses nalaryaiku proses nalar indhuktif kang kasusun saka generalisasi, analogi, lan hubungan kausal, deneproses nalar dedhuktif dilakokake sajrone wujud entimem lan silogisme ora jangkep, lan (3) struktur nalar didhasarake marang unsur pamangun nalar awujud *balok sama besar*. Asile inferensi ing panliten Amaroh (2013) padha karo panliten iki yaiku proses inferensi indhuktif lan dedhuktif. Dene jinis inferensine

rada bedha, ing panliten iki jinise inferensi indhuktif namung ana loro yaiku generalisasi lan analogi indhuktif. Proses inferensi dedhuktif ana telu yaiku silogisme kategoris, silogisme hipotesis, lan entimem.

Panliten kang ditindakake dening Adityawan (2016) ngandharake menawa asil analisis panliten iki yaiku, ana 47 wacana kang ngemot unsur referensi lan inferensi. Unsur referensi kang ana arupa referensi eksofora lan referensi endofofora. Dene unsur inferensi diperang adhedhasar isine yaiku ngemot ungkapan lan ngemot konteks. Saka inferensi wacana kang ngemot konteks kasebut diperang dadi loro, yaiku kang ngemot konteks kahanan lan ngemot konteks ngenani budaya. Panlitene Adityawan (2016) ngandharake jinis inferensi kaperang adhedhasar isi wacana, dene ing panliten iki ngandharake jinis inferensi kang kaperang adhedhasar urutan proses lan asile inferensi.

Panliten ngenani inferensi ing tindak tutur perlokusi ngarih-arih durung ana. Anane mung panliten ngenani tindak tutur persuasif. Tuladhane kaya panlitene Subhandian (2010) kang ngandharake ngenani tindak tutur persuasif kanggo mbujuk konsumen supaya nuku barang dagangan kang ditawakake sajrone drama seri kanthi irah-irahan *Yama Onna Kabe Onna*. Panliten iki nuduhake menawa tuturan persuasif pegawai toko utawa bakul, akeh ditindakake kanthi cara muji rupane konsumen laras karo prinsip persuasi Cialdini. Tindak tutur persuasif lumrah dienggo sajrone bab dol tinuku kanggo mbujuk lan mangaribawani pamikiran konsumen supaya kepincut lan nuku barang dagangane. Dene ing panliten iki ngandharake ngenani tindak tutur perlokusi ngarih-arih kang ana ing padinan.

Dene panlitene Rivai (2017) nuduhake menawa wujud persuasi kang digunakake yaiku wujud rasionalisasi, identifikasi, sugesti, konformitas, kompensasi, penggantian, lan proyeksi. Saliyane Rivai (2017) ana jurnal Arifin lan Agustiana (2017) kang nliti ngenani wujud tindak tutur persuasif antarane perawat lan pasien. Wujud persuasi kang digunakake yaiku *rasionalisasi*, *identifikasi*, *sugesti*, *konformitas*, *kompensasi*, *penggantian*, lan *proyeksi*. Loro-lorone ngandharake persuasif adhedhasar wujud, Dene ing panliten iki tindak tutur perlokusi ngarih-arih diperang adhedhasar strategine yaiku, (1) agregatif, (2) insentif, (3) emosional, (4) motivatif, lan (5) humoristik.

Taufik (2008) ngandharake ngenani wujud-wujud tuturan persuasif sajrone perspektif tindak tutur. Adhedhasar panliten kasebut tuturan persuasif bisa ditegesi minangka tuturan kang nduweni tujuwan kanggo mangaribawani lan ngajak mitratutur supaya nindakake lan nampa kapenginane penutur. Mula, tuturan kasebut bisa digolongake sajrone tindak tutur direktif. Ananging sawise dikaji kanthi pragmatik, tuturan persuasif kang

kudune dienggo ing tindak tutur direktif kasebut, nyatane uga digunakake ing tindak tutur *representatif*, *komisif*, *ekspresif* lan *deklaratif*.

Saliyane Taufik (2008), Sholihah (2016) ngandharake jinis-jinis tindak tutur (*representatif*, *komisif*, *ekspresif*, *direktif* lan *deklaratif*) kang kinandhut sajrone tuturan persuasif, jinis fungsi lan tuturan persuasif, lan maneka werna teknik persuasi sing dienggo dening Presiden Barack Obama sajrone kampanye. Sholihah (2016) ngandharake menawa tindak tutur persuasif wigati banget kanggo narik kawigaten mitratutur utawa rakyat Amerika supaya milih Presiden Obama. Dene ing panliten iki luwih cundhuk marang strategi sing digunakake sajrone persuasif.

Adhedhasar asil dhiskusi ing ndhuwur bisa didudut yen inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik diweruhi saka urutan proses lan asile inferensi. Urutane prosesi nferensi ana telu yaiku ngolah, menebake, lan mantepake. Dene asile inferensi bisa diklompokake dadi loro, yaiku dedhukatif lan indhukatif. Inferensi dedhukatif lan indhukatif diperang maneh adhedhasar jinise. Inferensi dedhukatif ditemokake ana telung jinis yaiku silogisme kategoris, silogisme hipotesis, lan entimem. Dene inferensi indhukatif ditemokake ana rong jinis yaiku generalisasi lan analogi indhukatif. Tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing panliten iki diperang dadi lima adhedhasar strategine yaiku, agregatif, insentif, emosional, motivatif, lan humoristis. Adhedhasar andharan kasebut, panliten iki beda karo panliten sing sadurunge.

PANUTUP

Bageyan panutup iki diperang dadi rong sub bab, yaiku (1) dudutan lan (2) pamrayoga. Andharane luwih cetha kaya ing ngisor iki.

5.1 Dudutan

Adhedhasar asil lan dhiskusine panliten ing bab IV bisa dingerteni yen inferensi bisa dumadi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing Desa Petiken, Kecamatan Driyorejo, Kabupaten Gresik. Panliten iki nemokake inferensi kang kinandhut sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih ing satuwan semantik pragmatis. Inferensi minangka proses nalar kang ditindakake dening mitratutur kanggo ngerteni maksud tuturan panutur adhedhasar kawruh kang wis diduweni lan kasimpen sajrone pamikiran. Tindak tutur perlokusi ngarih-arih kalebu tindak tutur kang bisa paring pangaribawan tumrap mitratutur. Ing kene, inferensi wigati banget kanggo dimangerteni supaya mitra tutur luwih paham apa kang diandharake mitra tutur. Inferensi kasebut bisa

dimangerteni lumantar kasil orane urutan proses kang wis ditindakake dening mitratutur.

Inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih diperang adhedhasar urutane proses inferensi, lan asile inferensi. Asile panliten iki ana telung urutan proses kang kudu ditindakake dening mitratutur, yaiku ngolah inferensi, menebake inferensi, lan mantepake inferensi. Proses ngolah inferensi diperang dadi loro, yaiku ngolah kanthi tematis lan topikal. Proses menebake inferensi diperang dadi loro, yaiku general lan spesial. Dene proses mantepake inferensi diperang dadi loro, yaiku similaritas lan komparitas. Saka urutan proses kasebut nuwuhake asil inferensi arupa inferensi indhukatif lan dedhukatif. Inferensi dedhukatif lan indhukatif diperang maneh dadi 2 adhedhasar jinise. Ing panliten iki namung ditemokake 3 jinis inferensi dedhukatif yaiku, silogisme kategoris, silogisme hipotesis, lan entimem. Dene jinis inferensi indhukatif ditemokake jangkep ana 2, yaiku generalisasi lan analogi indhukatif. Dene tindak tutur perlokusi ngarih-arih diperang maneh dadi 5 adhedhasar strategine yaiku, agregatif, insentif, emosional, motivatif, lan humoristis. Strategi sing paling asring digunakake sajrone ngarih-arih yaiku kanthi cara agregatif lan insentif. Saka 62 dhata sing ditemokake, 20 dhata ngarih-arih kanthi cara agregatif, 14 dhata dhata ngarih-arih kanthi insentif, 10 dhata ngarih-arih kanthi cara emosional, 9 dhata ngarih-arih kanthi cara motivasional, lan 9 dhata ngarih-arih kanthi cara humoristis.

5.2 Pamrayoga

Panliten iki isih kurang nemokake jinis-jinis inferensi liyane sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih. Ing kene panliti rumangsa isih akeh kurange. Mulasaka kuwi, diajab ana ing panliten sabanjure bisa ditliti luwih jangkep, supaya panliten ngenani semantic pragmatis kanthi topik inferensi sajrone tindak tutur perlokusi ngarih-arih iki bisa luwih jangkep. Saliyane iku, diprayogakake panliten sabanjure bisa nliti bab kasebut. Panliti nduweni pangarep-arep anane panyaru sing asipat mangun supaya panliten ngenani topik iki bisa luwih apik.

KAPUSTAKAN

- Abdullah, Alek dan HP, Achmad. 2012. *Linguistik Umum*. Jakarta: Penerbit Erlangga.
- Aminuddin, 2011. *Semantik. Pengantar Studi Tentang Makna*. Bandung: Sinar Baru Algesindo.
- Austin, J.L. 1962. *How to do Things with Words*. New York. Oxford University Press.
- Cangara, Prof. Dr. H. Hafied. 2016. *Pengantar Ilmu Komunikasi*. Jakarta: Rajawali Pers.
- Chaer, Abdul. 2009. *Pengantar Semantik Bahasa Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta.

- Chaer, Abdul & Agustina, Leonie. 2004. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta: Reneka Cipta.
- Cummings, Louise. 1999. *Pragmatics, A Multidicplinary Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Terjemahan. Ibrahim, Abdul Syukur (editor). 2007. *Pragmatik: Sebuah Perspektif Multidisipliner*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- _____. 2010. *Pragmatik Klinis Kajian Tentang Penggunaan dan Gangguan Bahasa Secara Klinis*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Djasudarma, Fatimah. 1993. *Metode Linguistik*. Bandung: PT Eresco.
- Keraf, Goys. 2007. *Argumentasi dan Narasi Komposisi Lanjutan III*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Leech, Geoffrey. 1993. *Prinsip-prinsip Pragmatik*. Terjemahan. M. D. D. Oka. 2011. Jakarta: Universitas Indonesia Press.
- Lubis, A Hamid Hasan. 2011. *Analisis Wacana Pragmatik*. Bandung: Angkasa.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana*. Yogyakarta : Tiara wacana.
- Nababan, P.W.J. 1987. *Ilmu Pragmatik (Teori dan Penerapannya)*. Jakarta: Depdikbud.
- OFM, Lanur Alex. 1983. *Logika Selayang Pandang*. Yogyakarta: Kanisius.
- Rahardi, R. Kunjana. 2005. *Pragmatik Kesantunan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga.
- Rani, Abdul. Bustanul Arifin, Martutik. 2006. *Analisis Wacana Sebuah Kajian Bahasa dalam Pemakaian*. Malang: Banyumedia Publising.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sumaryono, E. 2015. *Dasar-Dasar Logika*. Yogyakarta: Kanisius.
- Tarigan, Henry Guntur. 2009. *Pengajaran Pragmatik*. Bandung: Angkasa.
- Wijana, I Dewa Putu. 1996. *Dasar-dasar Pragmatik*. Yogyakarta: ANDI.
- Yule, George. 2006. *Pragmatik*. (Dijarwakake dening Indah Fajar Wahyuni). Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Asyitah, Almufidah. 2019. “Inferensi sajrone Tindak Tutur Ilokusi Atur Puji Pangalembana ing Dhusun Babadan, Desa Tenggerlor, Kecamatan Kunjang, Kabupaten Kediri”. Skripsi S-1 Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah. Fakultas Bahasa dan Seni. Universitas Negeri Surabaya. Surabaya: Ora diterbitake.
- Febriani, Cholidia. 2012. “Identifikasi Penalaran Induktif Siswa dalam Memecahkan Masalah Matematika”. Skripsi S-1 Pendidikan Matematika. Fakultas Matematika dan Ilmu Pengetahuan Alam. Universitas Negeri Surabaya. Surabaya: Ora diterbitake.
- Nizam, Masyithah Maghfirah. 2011. “Penalaran dalam Artikel Rubrik Opini Surat Kabar Harian Jawa Pos Edisi November 2010”. Skripsi S-1 Jurusan Sastra Indoneisa. Fakultas Sastra. Universitas Negeri Malang. Malang: Ora diterbitake.
- Rivai, Puspita Cahya. 2017. *Tindak Tutur Persuasif pada Guru Penjasorkes dan Siswa SMK Negeri 4 Bandar Lampung Tahun Ajaran 2016/2017*. Skripsi S-1 Fakultas Keguruan dan Ilmu Pendidikan Universitas Lampung. Bandar Lampung: Ora diterbitake.
- Sholihah, Rochmawati. 2016. “The Persuasive Utterances Used by Barack Obama in His Political Campaign Speeches”. Tesis S-2 Program Bahasa dan Sastra Inggris. Fakultas Adab dan Humaniora. Universitas Islam Negeri Surabaya. Surabaya: Ora diterbitake.
- Subhandian, Fachril. 2010. *Tindak Tutur Persuasif Bahasa Jepang*. Skripsi S-1 Program Studi Jepang Fakultas Ilmu Pengetahuan Budaya Universitas Indonesia. Depok: Ora diterbitake.
- Utami, Pratiwi Indri. 2012. *Kajian Inferensi dalam Rubrik Aneka Pojok Majalah Panjekar Semangat Edisi Oktober-Desember 2010*. Skripsi S-1 Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta. Yogyakarta: Ora diterbitake.
- Widyastuti, Anis. 2004. “Penalaran dalam Pidato Kampanye Pemilu 2004 di Radio Malang”. Skripsi S-1 Jurusan Sastra Indoneisa. Fakultas Sastra. Universitas Negeri Malang. Malang: Ora diterbitake.

KAPUSTAKAN SAKA SKRIPSI

- Adityawan, Hasenda. 2016. *Referensi dan Inferensi pada Wacana Spanduk Suporter Sepak Bola Liga Super Indonesia 2014*. Bachelor Thesis. Universitas Muhammadiyah Purwokerto. Purwokerto. Ora diterbitake.
- Amaroh, Arfita Umu. 2013. “Penalaran dalam Artikel Mahasiswa Baru Jurusan Sastra Indonesia Universitas Negeri Malang Angkatan 2012”. Skripsi S-1 Pendidikan Sastra Indonesia. Fakultas Sastra. Universitas Negeri Malang. Malang: Ora diterbitake.
- Ardani, Andari Oktavita. 2012. “Inferensine Pamaca Marang Rubrik “Nyekakak Sik, Aaaah” Kalawarti Jaya Baya Edhisi 31 Minggu V Maret 2014”. Skripsi S-1 Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah. Fakultas Bahasa dan Seni. Universitas Negeri Surabaya. Surabaya: Ora diterbitake.

KAPUSTAKAN SAKA JURNAL

- Arifin, J, lan Agustina, L. 2017. “Bentuk Tindak Tutur Persuasi Perawat Dan Pasien di Puskesmas Banua Lawas Kabupaten Tabalong” sajrone Stilistika: Jurnal Bahasa, Sastra, dan Pengajarannya. Volume 2 no.2, 1 Oktober 2017.
- Wijayanti, Sri Palupi. 2017. “Profil Kemampuan Penalaran Deduktif Mahasiswa pada Materi Ruang Vektor” sajrone INSPIRAMATIKA: Jurnal Inovasi Pendidikan dan Pembelajaran Matematika. Volume 3, no. 2, Desember 2017.

KAPUSTAKAN SAKA INTERNET

- Anonim. 2015. Komunikasi Persuasif, (online), (<http://pakarkomunikasi.com/komunikasi-persuasif.html>) kaunduh ing 20 Oktober 2018 jam 20.22).
- Suma, Ade Putra. 2013. Komunikasi Persuasif, (online), (<http://adeputrasuma.blogspot.co.id/2013/07/komunikasi-persuasif.html?m=1>), kaunduh ing 10 Desember 2018 jam 06.32).
- Surana. 2017. Inferensi dan Problematika Pembelajaran Analisis Wacana, (online), (<https://jurnal.unej.ac.id/index.php/fkip-e-pro/article/view/4878>) kaunduh ing 15 Desember 2018 jam 08.12).
- Surya, Dwi. 2015. Pengelolaan Pesan Dalam Komunikasi, (online), (<http://dwysurya.blogspot.co.id/2015/02/pengelolaan-pesan-dalam-komunikasi.html?m=1>) kaunduh ing 20 Oktober 2018 jam 19.57).

